

2. mars 2000

Statistics Norway

Statistisk sentralbyrå

Aktuell utdanningsstatistikk

Gjennomstrømning i utdanningssystemet 1989-1997

Publisert i samarbeid med
Kirke-, utdannings- og
forskningsdepartementet.

1/2000

Aktuell utdanningsstatistikk

I *Aktuell utdanningsstatistikk* publiseres statistikk på ulike emneområder innenfor utdanningsstatistikken.

Husk å oppgi kilde: Statistisk sentralbyrå ber om å bli oppgitt som kilde når statistikk eller andre opplysninger fra dette heftet blir gjengitt.

Ansvarlig seksjon: Seksjon for befolknings- og utdanningsstatistikk.

Redaktør: Elisabetta Vassenden.

Redaksjonsmedarbeidere:

Tor Jørgensen, tlf. 62 88 52 69, e-post: Tor.Jorgensen@ssb.no, Elin Såheim Bjørkli, tlf. 62 88 51 06, e-post: Elin.Saheim.Bjorkli@ssb.no, faks 62 88 52 89.

Redigering: Camilla Juvet.

Priser: Pr. år kr 420,00 inkl. mva. Enkelt-nummer kr 50,00 inkl. mva.

Forespørsel om salg og abonnement

rettes til: Statistisk sentralbyrå, Salg- og abonnementservice, Postboks 1260, 2201 Kongsvinger, tlf. 62 88 55 00, faks 62 88 55 95, e-post: salg-abonnement@ssb.no.

ISSN 1500-4295
F-4057

Elektronisk formidling

Foruten papirutgaven finnes publikasjonen tilgjengelig i elektronisk versjon under SSBs webtjeneste på Internett. Adressen er <http://www.ssb.no>. Tabellene kan lastes ned i Excel.

Andre tabeller

Spesialtabeller kan bestilles fra Statistisk sentralbyrå.

Standardtegn

Standardtegn i tabeller	Symbol
Tall kan ikke forekomme	.
Oppgave mangler	..
Oppgave mangler foreløpig	...
Tall kan ikke offentliggjøres	:
Null	-
Mindre enn 0,5 av den brukte enheten	0
Mindre enn 0,05 av den brukte enheten	0,0
Foreløpig tall	*
Brudd i den loddrette serien	—
Brudd i den vannrette serien	
Rettet siden forrige utgave	r

Innhold

1. Innledning	3
2. Gjennomstrømning i videregående utdanning	5
3. Grunnskolekullet 1989 i høyere utdanning	10

Innledning

Gjennom *Aktuell utdanningsstatistikk* ønsker Statistisk sentralbyrå å øke tilgjengeligheten til og aktualiteten på statistikk om utdanningsaktiviteter i Norge. Statistisk sentralbyrå ønsker også gjennom denne publikasjonsserien å presentere et bredere spekter av statistikk om elever og studenter i Norge. Serien forsøker å dekke interessenters behov for nøkkeltall for utdanningssektoren.

Aktuell utdanningsstatistikk er finansiert i fellesskap av Statistisk sentralbyrå og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. Både Statistisk sentralbyrå og Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet bidrar med materiale til publikasjonsserien. Statistisk sentralbyrå har det redaksjonelle ansvaret for publikasjonene og står ansvarlig for den faglige kvaliteten.

Aktuell utdanningsstatistikk blir utgitt ca. 10 ganger pr. år, og inneholder blant annet en nøkkeltallspublikasjon for alle sektorer i utdanningssystemet og egne publikasjoner for grunnskoler, videregående opplæring, universiteter og høyskoler og voksenopplæring. Denne publikasjonen inneholder statistikk om elevgjennomstrømning i videregående og høyere utdanning.

1. Innledning

Formell utdanning blir både sett på som et viktig individuelt gode og som et kollektivt samfunnsmessig gode. En person som tar mye utdanning vil gjerne være bedre i stand til å delta aktivt i samfunnet (f.eks. i organisasjonslivet), og det antas at den generelle livskvaliteten øker. På et mer overordnet samfunnsplan er det vanlig å fokusere på sammenhengen mellom en stadig bedre utdannet arbeidsstyrke og fortsatt økonomisk vekst og utvikling.

En av de viktigste utdanningspolitiske målsettinger de siste tiårene har vært å gi all ungdom lik rett til utdanning. Verken kjønn, bosted eller sosial bakgrunn skal kunne forhindre ungdom i å ta videregående og høyere utdanning. I 1948 ble Statens Lånekasse for utdanning opprettet. Dette var et viktig virkemiddel for å minske terskelen til utdanningsinstitusjonene for ungdom fra familier med lav inntekt.

1.1. Reformen

På 1960- og 1970- tallet ble en rekke utdanningsreformer satt ut i livet. Alle fikk lovfestet rett til niårig grunnskoleopplæring, det gamle gymnaset og yrkesskolen ble erstattet av en ny videregående skole, opprettelsen av distriktshøgskolene og Universitetet i Tromsø var med på å øke kapasiteten i høyere utdanning betraktelig, og utbyggingen av voksenopplæringen skjøt fart. Særlig fra slutten av 1960- tallet økte tilstrømmingen av unge til utdanningssystemet. Både gymnaset og universiteter og høgskoler ble i realiteten åpnet for større deler av ungdomskullene.

Utviklingen av det moderne industrisamfunnet, og etterhvert det post-industrielle tjenesteytings- og informasjonssamfunnet, skapte utover på 1980- og 1990-tallet behov for flere reformer i utdanningssystemet. Mye av utdanningsforskningen påviste ineffektivitet og lite rasjonell ressursbruk i systemet. I 1994 ble Reform 94 iverksatt i videregående utdanning. Alle i alderen 16-19 år fikk lovbestemt rett til en treårig (fireårig) videregående utdanning som enten skal føre fram til studiekompetanse eller yrkeskompetanse. Samme år ble de fleste offentlige høgskoler slått sammen til 26 større statlige høgskoler. Tre år senere ble grunnskolen tiårig.

1.2. Valg av utdanning og sosial bakgrunn

Forskning om rekruttering til videregående og høyere utdanning har vist at det til tross for alle erklærte politiske målsettinger om «lik rett til utdanning» og utbyggingen av utdanningsinstitusjonene, fortsatt er store forskjeller i rekrutteringen til forskjellige utdanninger fra ulike sosioøkonomiske/sosiokulturelle grupper. Litt

forenklet kan vi si at kjønn, og også langt på vei bosted, i dag betyr lite for muligheten til å skaffe seg videregående og høyere utdanning. Sosial bakgrunn betyr fortsatt mye, men varierer etter hvilke variabler som velges ved operasjonaliseringen av sosial bakgrunn. Det kan være flere forklaringer på betydningen av sosial bakgrunn.

Til tross for alle økonomiske støtteordninger koster det å ta utdanning og da spesielt høyere utdanning. Gjeldsbyrden blir stor, og det kan være ulik aksept i forskjellige deler av befolkningen for å ta opp store private lån til utdanningsformål. I en mer eller mindre rasjonell økonomisk kostnads - nytte kalkyle ved å ta ulike typer videregående og høyere utdanning, vil forventet avkastning i form av lønn og andre goder i en yrkeskarriere etter endt utdanning veies opp mot de økonomiske omkostningene ved å ta en utdanning. Slike lønnsomhetsbetraktninger kan tillegges forskjellig vekt i ulike sosiale grupper.

Viktigst i dag er nok imidlertid oppvekstmiljøet og de føringer dette legger på utdanningsvalgene til den enkelte ungdom. De som har foreldre med høyere utdanning og mye kulturell kapital dvs. rikdom i form av kunnskap og ideer (Bourdieu 1984, i Marianne Nordli Hansen 1999) og som kanskje helst omgås jevnaldrende med samme bakgrunn, lever ofte i det samme verdi- og normsystem. En del av dette systemet vil være likeartet innstilling til å skaffe seg formell utdanning. Denne ungdommen vil derfor som regel i langt sterkere grad enn andre ha forutsetninger for og være motivert for å nå langt i utdanningssystemet. Kortfattet og noe forenklet kan det sies at den kulturelle basisen i hjemmemiljøet sammen med evner og anlegg hos den enkelte antagelig har størst betydning for de utdanningsvalgene som blir foretatt.

1.3. Datagrunnlag, operasjonalisering av sosial bakgrunn

Med grunnlag i utdanningsdata i Statistisk sentralbyrå skal vi se litt nærmere på noen sammenhenger mellom utdanning/utdanningsvalg og sosial bakgrunn (se boks om statistikken side 4). Hovedvekten vil bli lagt på elevgjennomstrømmingen i videregående utdanning, men også høyere utdanning vil bli viet oppmerksomhet. Grunnskolekullet 1989 vil følges videre i utdanningssystemet, og det vil også bli foretatt noen sammenligninger med grunnskolekullene fra 1991 og 1994. Det sistnevnte kullet er spesielt interessant å sammenligne med foregående kull da 1994- kullet var det første som gikk over i videregående utdanning etter Reform 94.

Sosial bakgrunn i vår sammenheng er ensbetydende med foreldrenes utdanningsnivå, dvs. den forelder som har det høyeste utdanningsnivå. Det er innlysende at flere variabler må trekkes inn i en mer omfattende studie av utdanning og sosial bakgrunn, men det er kjent at utdanningsnivået til foreldrene er den enkeltvariabelen som betyr mest for utdanningsvalgene, og vi vil derfor av og til også benytte begrepene "sosial bakgrunn" og "sosialgruppe" når vi viser til foreldres utdanningsnivå.

Den følgende framstilling er ikke ment å være en analyse, men heller et bidrag til og et utgangspunkt for framtidige analyser. Teksten er derfor i hovedsak en beskrivelse av sammenhenger i tabeller og figurer, og det er i liten grad trukket konkrete vekslers på foreliggende forskningsarbeid. Et unntak er artikkelen «Utdanningspolitikk og ulikhet» av M.N. Hansen i Tidsskrift for samfunnsforskning 2/1999 som har vært svært nyttig for framstillingen av kapittelet om høyere utdanning.

Tabell 1.1. Elever som avsluttet grunnskolen 1989, 1991 og 1994, etter foreldrenes utdanningsnivå.

	Avsluttet grunnskolen		
	1989	1991	1994
Alle	61 117	56 312	52 294
Lang høyere utdanning	4 145	4 189	4 400
Kort høyere utdanning	12 016	11 862	12 622
Videregående utdanning ...	32 494	30 096	27 343
Grunnskoleutdanning	8 086	6 146	3 995
Uoppgitt	4 376	4 019	3 934

Om statistikken

Statistisk sentralbyrås utdanningsfiler er grunnlaget for denne statistikken. Disse filene er individfiler og gir oss muligheter til å følge elevkullene gjennom utdanningssystemet. Data hentes fra ulike registre og fra de enkelte lærestedene. Opplysninger om både elever, studenter og foreldres utdanningsnivå hentes fra SSBs register over befolkningens høyeste utdanning. Høyere utdanning deles ofte i to hovedkategorier. Personer med lang høyere utdanning har fullført en høyere utdanning av en varighet på 4 ½ år eller mer, og de med kort høyere utdanning har fullført en høyere utdanning av en varighet på 4 år eller mindre.

2. Gjennomstrømning i videregående utdanning

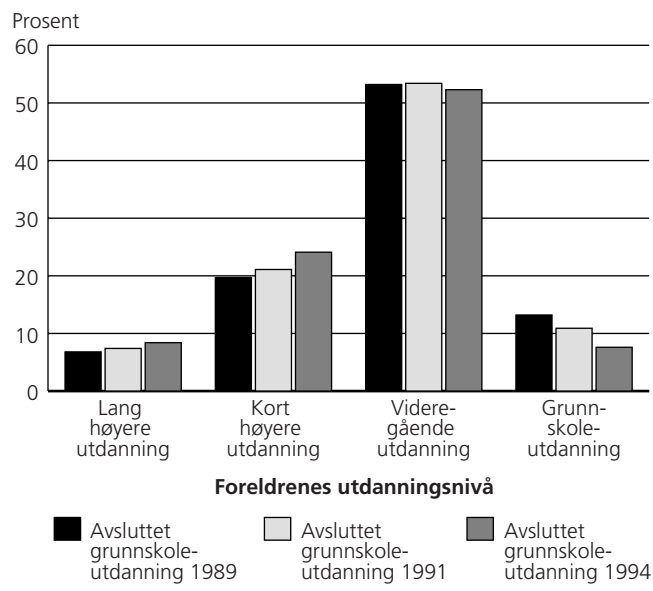
En av de viktigste årsakene til Reform 94 i videregående utdanning var den dårlige elevgjennomstrømningen i den gamle videregående skolen. Flere studier viste at dette spesielt var tilfelle på yrkesfaglige studieretninger. I den gamle strukturen kunne elevene velge mellom 113 grunnkurs, nesten alle yrkesfaglige. Den faglige spesialiseringen startet for mange allerede første året etter avsluttet grunnskole. Dette stilte spesielt store krav til elevers og foreldres evne til å treffe de rette valg når man tok sikte på å gjennomføre en yrkesfaglig utdanning. Alle valgmulighetene førte til stor usikkerhet og frustrasjon hos mange elever, og disse beveget seg i stor grad horisontalt i utdanningssystemet i stedet for vertikalt. Oppholdstiden i videregående skole kunne da bli lang. En annen svakhet ved strukturen som eksisterte før Reform 94 var mangelen på elev- og lærlingsplasser på VK II-nivå innen enkelte studieretninger. Dette førte til at ikke alle elever som ønsket det kunne få en fullverdig videregående utdanning.

I Reform 94 ble mange av de gamle grunnkursene slått sammen og endret slik at det totale antallet grunnkurs ble redusert til 13. Den videre faglige spesialiseringen ble da utsatt til VK I- nivå. I og med at alle i aldersgruppen 16-19 år fikk lovfestet rett til treårig (fireårig) videregående utdanning skal ingen være forhindret fra å nå en fullverdig videregående utdanning som fører fram til studie- eller yrkeskompetanse. Vi skal i de følgende kapitler ta for oss sider ved gjennomstrømningen i videregående utdanning generelt og allmennfaglig studieretning spesielt ved å følge grunnskolekullene i 1989, 1991 og 1994 videre i utdanningssystemet.

2.1. Færre elever med foreldre med grunnskoleutdanning, flere med foreldre med høyere utdanning

Ved sammenligninger av avgangskullene er det viktig å poengtere at det er helt ulikt antall elever i hver sosialgruppe hvert år. I alle avgangskullene utgjorde imidlertid elever med foreldre med videregående utdanning noe over halvparten av elevene. Andelen elever med foreldre med kortere eller lengere høyere utdanning steg, mens andelen elever med foreldre med grunnskoleutdanning ble kraftig redusert. I 1989- kullet hadde nær dobbelt så mange elever foreldre med grunnskoleutdanning som foreldre med lang høyere utdanning. I 1994- kullet hadde flere elever foreldre med registrert lang høyere utdanning enn med registrert grunnskoleutdanning. Den relative betydningen for de totale overgangstallene for elevene med foreldre med lav utdanning blir derfor redusert mens den øker for elevene med foreldre med høy utdanning.

Figur 2.1. Elever som avsluttet grunnskolen 1989, 1991 og 1994, etter foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

Hovedårsakene til endringene skyldes at utdanningsnivået til den aldersgruppen i befolkningen som har barn i grunnskolealderen er blitt høyere for hvert år. Foreldregenerasjonen blir altså bedre og bedre utdannet, og det vil snart nesten ikke være foreldre til barn i grunnskolen som bare har grunnskoleutdanning. Endringer i den sosiale bakgrunnen til elevmassen kan ha betydning for hvor rasjonell den samlede elevatferden er i utdanningssystemet. Disse endringene fører imidlertid også til at elevgruppen med foreldre med høyere utdanning blir mindre eksklusiv, elitepreget og homogen, mens det er grunn til å tro at den reduserte gruppen av elever med foreldre med grunnskoleutdanning blir en mer enhetlig og ressursfattig gruppe etter hvert. Gruppen med uoppgitt utdanning består hovedsakelig av foreldre med innvandrerbakgrunn.

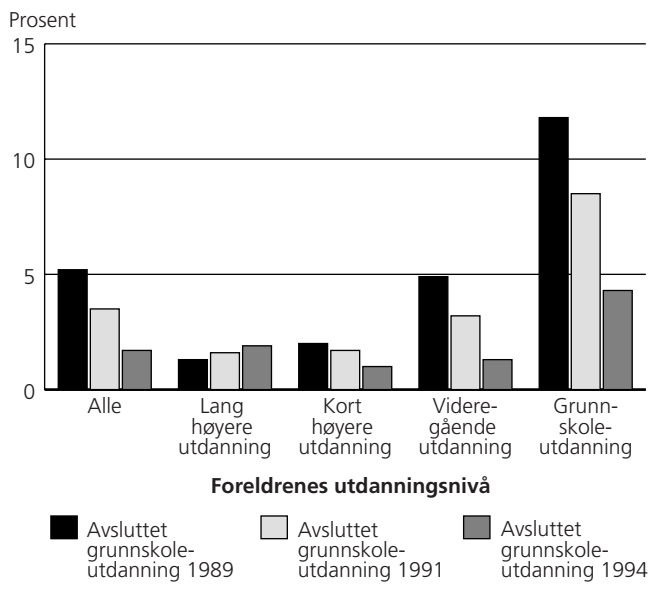
2.2. Fortsatt klar sammenheng mellom sosial bakgrunn og antall påbegynte grunnkurs

I 1989 avsluttet vel 61 000 elever grunnskolen, i 1991 noe over 56 000 og i 1994 i overkant av 52 000. Forskjellene i elevtall skyldes hovedsakelig endringer i størrelsen på årskullene.

Det er blitt stadig færre avgangselever i grunnskolen som ikke begynner på grunnkurs i videregående utdanning. Vel 5 prosent av avgangseleven i 1989 hadde ikke påbegynt et grunnkurs i løpet av de fire påfølgende

de år. Tallet var redusert til 3,5 prosent for 1991- kullet og til bare 1,7 prosent for 1994-kullet, det første kullet som begynte i videregående utdanning etter Reform 94-strukturen. Så å si alle grunnskoleelever går nå altså over i videregående utdanning.

Figur 2.2. Elever som avsluttet grunnskolen 1989, 1991 og 1994 og som ikke hadde påbegynt et grunnkurs etter fire år, etter foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

I 1989- kullet var det en langt større andel av dem med foreldre med bare grunnskoleutdanning som ikke hadde begynt på et grunnkurs etter fire år enn de øvrige elevene. Nesten 12 prosent av elevene med foreldre med grunnskoleutdanning begynte ikke på noe grunnkurs, mens tilsvarende tall for dem som hadde foreldre med kort eller lang høyere utdanning var henholdsvis 2 og 1,3 prosent. Både for 1989- og 1991- kullet lå prosentandelen for ungdom med foreldre med videregående utdanning mellom disse ytterpunktene. I 1994- kullet var det fortsatt over 4 prosent av dem med foreldre med grunnskoleutdanning som ikke hadde påbegynt et grunnkurs i videregående utdanning fire år etter fullført grunnskole. For den resterende elevmassen lå prosentandelen på 1-2.

Tabell 2.1. Elever som avsluttet grunnskolen 1989, 1991 og 1994 og som påbegynte ett grunnkurs de neste fire år, etter foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

Foreldrenes utdanningsnivå	Ett påbegynt grunnkurs. Prosent av kullet		
	1989	1991	1994
Alle	74,1	78,4	86,0
Lang høyere utdanning	88,1	90,1	93,9
Kort høyere utdanning	82,4	85,7	91,3
Videregående utdanning	71,9	76,5	84,5
Grunnskoleutdanning	62,7	66,8	73,6
Uoppgitt	74,6	76,3	83,6

Som det framgår av tabell 2.1 og tabell 2.2 var det en mye høyere andel av grunnskoleelevene med foreldre med grunnskoleutdanning som begynte på to eller tre grunnkurs i løpet av en fireårsperiode enn av elevene som har foreldre med høyere utdanning. Av 1989- kullet begynte nær 23 prosent av elevene med foreldre med grunnskoleutdanning på to grunnkurs og nesten 21 prosent av elevene med foreldrene med videregående utdanning. Tilsvarende tall for elever med foreldre med lang høyere utdanning var bare 9,5 prosent.

Tabell 2.2. Elever som avsluttet grunnskolen 1989, 1991 og 1994, etter antall påbegynte grunnkurs de neste fire år og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

Foreldrenes utdanningsnivå	Påbegynte grunnkurs. Prosent av kullet				
	0	1	2	3	4
Alle 1989	5,2	74,1	18,8	1,8	0,2
Lang høyere utdanning	1,3	88,1	9,5	0,9	0,1
Kort høyere utdanning	2,0	82,4	14,3	1,1	0,1
Videregående utdanning	4,9	71,9	20,9	2,1	0,2
Grunnskoleutdanning	11,8	62,7	22,7	2,5	0,3
Uoppgitt	7,2	74,6	16,5	1,7	0,0
Alle 1991	3,5	78,4	15,8	2,0	0,3
Lang høyere utdanning	1,6	90,1	7,2	0,8	0,2
Kort høyere utdanning	1,7	85,7	11,2	1,2	0,2
Videregående utdanning	3,2	76,5	17,8	2,2	0,3
Grunnskoleutdanning	8,5	66,8	20,8	3,3	0,6
Uoppgitt	5,6	76,3	15,5	2,4	0,2
Alle 1994	1,7	86,0	10,2	1,6	0,5
Lang høyere utdanning	1,9	93,9	3,6	0,5	0,1
Kort høyere utdanning	1,0	91,3	6,8	0,7	0,2
Videregående utdanning	1,3	84,5	11,7	1,9	0,5
Grunnskoleutdanning	4,3	73,6	17,6	3,3	1,2
Uoppgitt	3,6	83,6	10,0	2,3	0,5

Tallene viser at omvalg på grunnkursnivå varierer svært mye med elevenes sosiale bakgrunn. Barna til foreldre med lav utdanning beveget seg mye horisontalt i systemet på grunnkursnivå. De var usikre i sine valg, måtte velge på nytt og derfor bruke lenger tid på dette nivået i utdanningssystemet enn andre.

Fra 1989- kullet til 1991- kullet ble de tilsvarende prosentandelene i alle elevgruppene (unntatt uoppgitt) redusert med 2-3 prosentpoeng. I alle sosialgrupper begynte litt flere i 1991- kullet bare i et grunnkurs. Omvalgene på grunnkursnivå ble altså noe redusert fra 1989- kullet til 1991- kullet, men forskjellene mellom elever med ulik sosial bakgrunn ble så å si ikke redusert.

Antall omvalg på grunnkursnivå var enda lavere for 1994- kullet, det første etter Reform 94- strukturen. Det som er mest bemerkelsesverdig er at den største reduksjonen skjedde i de sosialgruppene som allerede fra før hadde en forholdsvis lav andel som begynte på to eller flere grunnkurs i løpet av de første fire år etter

fullført grunnskole. Således gikk andelen i elevgruppen med foreldre med lang høyere utdanning som begynte på to grunnskurs ned fra 7,2 prosent til 3,6 og i elevgruppen med foreldre med kort høyere utdanning fra 11,2 prosent til 6,8. Tilsvarende reduksjon i elevgruppen med foreldre med videregående utdanning var fra 17,8 prosent til 11,7 og i elevgruppen med foreldre med grunnskoleutdanning bare fra 20,8 prosent til 17,6. Andelen som påbegynte tre grunnskurs endret seg også mest blant elever som har foreldre med høy utdanning, men her er tallene forholdsvis lave og utslagene blir mindre.

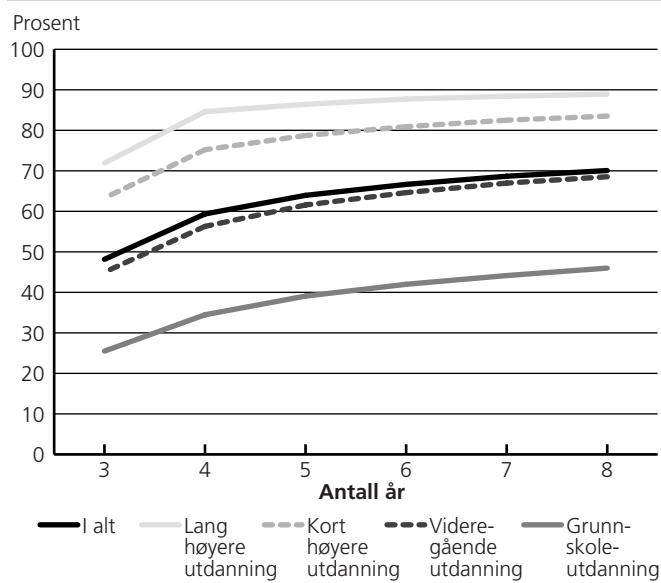
Det viser seg altså at iverksettingen av Reform 94 med færre og bredere grunnskurs førte til færre omvalg på grunnskursnivå, men at det i alle fall i første omgang var elever med foreldre med høyere utdanning som tok ut «rasjonalitetsgevinsten». Svært mange av elevene med foreldre med grunnskoleutdanning fortsatte å tumle rundt på grunnskursnivå også etter innføringen av Reform 94. For mange i denne gruppen virker det som om det var terskelen inn i videregående utdanning som var redusert, men at tilværelsen innenfor systemet fortonte seg nesten like problematisk som før. Studier av senere kull vil vise om denne tendensen holder seg. Som tidligere nevnt er det imidlertid viktig å understreke den tallmessige reduksjonen i elevgruppen med foreldre med utdanning på grunnskolenivå og at denne gruppen i 1994-kullet derfor samlet sett nok var noe mer ressursssvake enn i de to andre elevkullene som er undersøkt.

For å få et mer utfyllende bilde av gjennomstrømningen skal vi nå se litt på hvor lang tid det tar for elevene å fullføre videregående utdanning.

2.4. 1989-kullet. Elever med foreldre med høy utdanning fullfører raskest

Om lag 30 prosent av alle elevene som gikk ut av grunnskolen i 1989 hadde ikke fullført en VK II- utdanning åtte år etter. Blant elever med foreldre med grunnskoleutdanning gjaldt dette for hele 54 prosent av elevene, for dem med foreldre med lang høyere utdanning for bare 11,1 prosent. For elever med foreldre med kort høyere utdanning var tilsvarende prosentandel 16,5 og for elever med foreldre med videregående utdanning 31,5. Forskjellen i gjennomstrømning mellom elevgruppene er altså meget stor. Som vi så i forrige kapittel var det tross alt ikke mer enn om lag 12 prosent av 1989-kullet med grunnskoleutdanning som ikke begynte på et grunnskurs i løpet av fire år. Når da over halvparten av denne elevgruppen ikke hadde fullført en videregående utdanning på VKII- nivå åtte år etter, må gjennomstrømning og fullføringsgrad kunne sies å være svært dårlig.

Figur 2.3. Elever som avsluttet grunnskolen våren 1989, etter antall år før fullført en videregående utdanning (VK II) og foreldrenes utdanningsnivå. Kumulativ prosent

Om statistikken

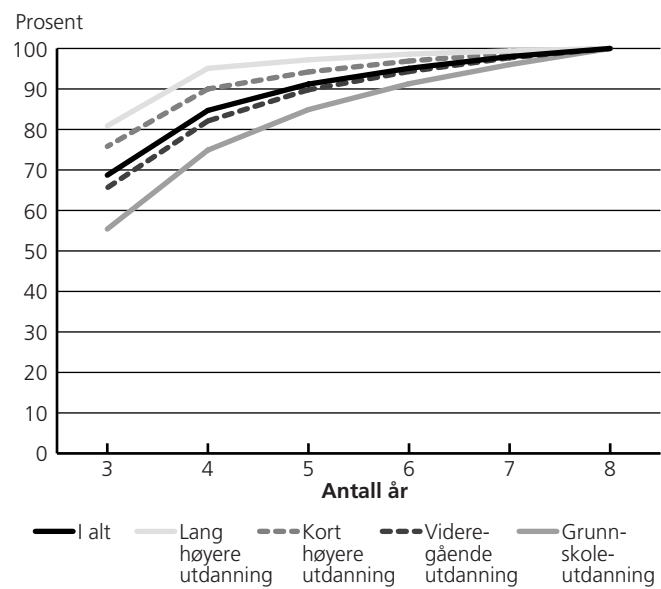
En kumulativ prosentfordeling viser hvor stor andel av en populasjon som har den aktuelle verdien eller lavere. I vårt tilfelle kan vi ta som eksempel at den kumulative prosenten er 70 prosent når vi leser 5 år. Det vil si at 70 prosent av kullet har avsluttet videregående utdanning på fem år eller kortere tid. Sammenligner en så den kumulative fordelingen til flere forskjellige populasjoner i samme figur, f.eks etter sosial bakgrunn, så vil den kurven som ligger øverst til enhver tid illustrere at en større andel denne populasjonen er ferdig med videregående utdanning enn i de andre populasjonene.

Det er også verdt å understreke at en av tre i elevgruppen med foreldre med videregående utdanning ikke hadde fullført en utdanning på dette nivået. Denne gruppen utgjør vel halvparten av elevgruppen og er den store og tunge gruppe. Sammenlignet med hvor mange av disse som ikke hadde begynt på et grunnskurs var det hele seks ganger så mange som ikke hadde fullført en VKII- utdanning etter åtte år, dvs. også en svak gjennomstrømning. Som tidligere nevnt er det viktig å poengtere at det ikke fantes tilbud på VK II- nivå innen alle fagområder. Fordelingen av elevene på studieretning betyr mye. Dersom et stort antall elever med foreldre med lav utdanning velger/valgte studieretninger med manglende tilbud på VKII- nivå, har det effekt på

gjennomstrømningen i denne gruppen. Elever med foreldre med høyere utdanning velger/valgte også i langt større grad enn andre allmennfaglig studieretning (se figur 2.5) der gjennomstrømningen tradisjonelt har vært bedre enn i yrkesfaglige og hvor det har vært mangel på elevplasser.

Om lag 69 prosent av dem i 1989- grunnskolekullet som hadde fullført en treårig videregående utdanning etter åtte år, hadde fullført etter tre år og 16 prosent etter fire år. Blant dem med foreldre med videregående utdanning var prosentandelene nær gjennomsnittet, mens de for dem med foreldre med grunnskoleutdanning var 55,4 og 19,5 dvs. at en av fire i denne gruppen

Figur 2.4. Elever som avsluttet grunnskolen våren 1989 og som i 1997 hadde fullført en videregående utdanning (VK II), etter antall år før fullført og foreldrenes utdanningsnivå. Kumulativ prosent

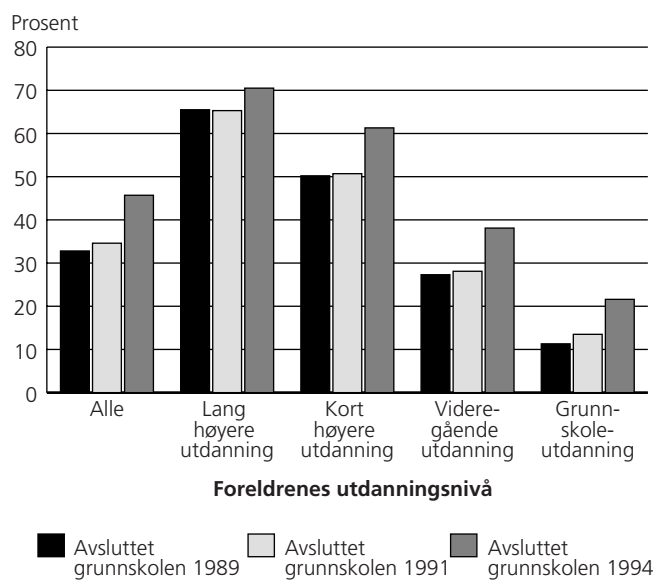
som hadde fullført en videregående utdanning på VKII-nivå etter åtte år, hadde brukt mer enn fire år. Blant dem med foreldre med høyere utdanning hadde de fleste fullført etter fire år, ja hele 80,9 prosent av dem med foreldre med lang høyere utdanning hadde fullført etter bare tre år.

Elevene på allmennfaglig studieretning bruker kortest tid på å gjøre seg ferdig med et treårig løp. Hele 84 prosent av elevene i 1989- kullet som hadde fullført allmennfaglig studieretning i løpet av åtte år, fullførte etter tre år og 12 prosent etter fire år. Selv om gjennomstrømningen var dårligst blant elever med foreldre med grunnskoleutdanning var forskjellen mellom de ulike elevgruppene forholdsvis liten. Når elevene først har begynt i allmennfaglig studieretning, ser det ut til at sosial bakgrunn betyr forholdsvis lite for gjennomstrømningen.

2.5. Forskjellig valg av videregående utdanning i ulike sosialgrupper

Valg av studieretning er svært forskjellige i ulike sosialgrupper.

Figur 2.5. Elever som hadde fullført allmennfaglig studieretning i videregående skole tre år etter avsluttet grunnskole, etter foreldrenes utdanningsnivå. 1989, 1991 og 1994. Prosent

Figur 2.5 viser at det av hele 1989- kullet var 32,8 prosent som hadde fullført en allmennfaglig studieretning tre år etter avsluttet grunnskole. Tilsvarende tall for 1991- kullet var 34,6 og for 1994- kullet 45,7. Det siste tallet er mye høyere enn for de to andre årene først og fremst fordi den gamle studieretning for handel- og kontorlag og den gamle allmennfaglige studieretning ble slått sammen i en ny studieretning for allmenne, økonomiske og administrative fag i Reform 94. I allmennfaglige studieretninger inngår også studieretning for musikk, dans og drama og studieretning for idrettsfag fra og med 1994.

Alle tre år var det en noe lavere andel av elevene med foreldre med videregående utdanning som fullførte en allmennfaglig treårig utdanning etter tre år enn gjennomsnittet for hele elevmassen. 65-66 prosent og 50-51 av elevene som hadde foreldre med henholdsvis lang og kort høyere utdanning og som avsluttet grunnskolen i 1989 og 1991 fullførte allmennfaglig studieretning etter tre år. For elevene som hadde foreldre med kun grunnskoleutdanning var andelen bare 11,3 og 13,5 prosent. Dette er i første rekke et uttrykk for de store ulikheter i utdanningsvalg mellom ungdom med ulik sosial bakgrunn. De relative forskjellene mellom gruppene ble noe redusert for 1994- kullet, men var fortsatt svært store. Forskjellen var nær 50 prosentpoeng også for 1994- kullet mellom elever med foreldre med grunnskoleutdanning og elever med foreldre med lang høyere utdanning.

Tabell 2.3. Elever som begynte i allmennfaglig studieretning samme år som avsluttet grunnskole og som fullførte etter tre år, etter foreldrenes utdanningsnivå. 1989, 1991 og 1994. Prosent

Foreldrenes utdanningsnivå	Avsluttet grunnskolen		
	1989	1991	1994
Alle	81,0	80,3	83,2
Lang høyere utdanning	81,0	81,1	82,3
Kort høyere utdanning	82,6	81,4	84,7
Videregående utdanning	81,0	80,6	83,5
Grunnskoleutdanning	70,3	70,3	74,2
Uoppgitt	82,5	78,5	81,7

Nå vil vi skille ut elevene som begynte på allmennfaglig studieretning samme høst som de avsluttet grunnskolen og som fullførte tre år senere. Allmennfaglig studieretning(er) omfattet fra 1994 langt flere elever enn de foregående år. Dette skyldes som tidligere nevnt sammenslåing av gamle grunnkurs i 1994. Spesialiseringen innenfor studieretningen skjedde delvis på VK I -nivå, men først og fremst på VK II- nivå. 81 prosent av alle i 1989- kullet som begynte i allmennfaglig studieretning samme år, hadde fullført den treårige utdanningen tre år senere. Prosentandelen var vel 80 i alle sosialgruppene bortsett fra i elevgruppen med foreldre med grunnskoleutdanning hvor andelen var 10 prosentpoeng lavere. Disse andelene forandret seg lite fra 1989- kullet til 1991- kullet. Derimot skjedde det en viss økning for 1994- kullet. I overkant av 83 prosent av alle fra avgangskullet dette året og som begynte i de allmennfaglige studieretninger samme år, hadde fullført etter tre år. I gruppen med foreldre med kort høyere utdanning var prosentandelen hele 84,7, i gruppen med grunnskoleutdanning 74,2.

Sammenslåingen av grunnkursene i 1994 ser i alle fall ikke ut til å ha virket negativt på gjennomstrømningen i allmennfaglig studieretning. Det er ikke så enkelt å foreta sammenligninger med gjennomstrømningen i den gamle studieretning for handel- og kontor da det i denne studieretning var naturlig for en del elever å avslutte utdanningen etter grunnkurs eller VK I . Dessuten var det mangel på studieplasser enkelte steder. «Kontorelevne» forsvant nærmest fra den nye allmennfaglige studieretning. Handel- og kontorfagene har i dag et 4 årig løp med avsluttende opplæring i bedrift. Selv om dette gjelder få elever påvirker dette gjennomstrømningstallene når en bare konsentrerer seg om de elevene som fullførte tre år etter avsluttet grunnskole.

Hvor store deler av kullene fortsetter videre i høyere i utdanning ?

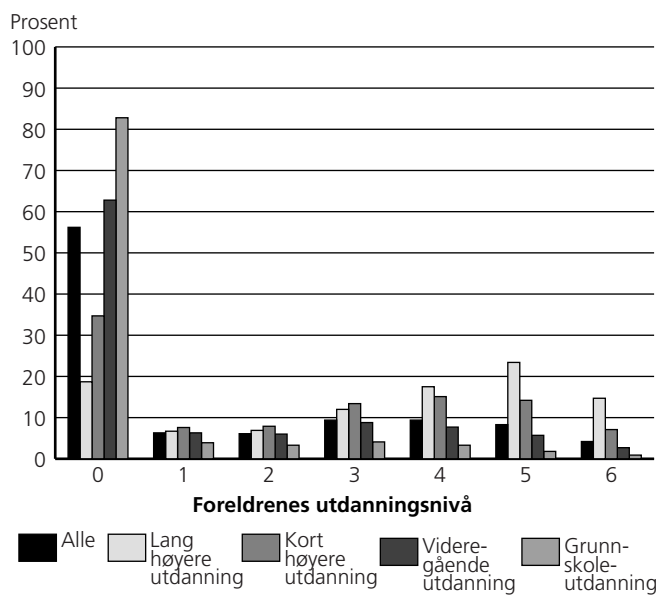
3. Grunnskolekullet 1989 i høyere utdanning

Grunnskolekullet 1989 er blitt fulgt fram til 1997, og vi har sett på hvor mange som har tatt en eller annen form for høyere utdanning i perioden. Videre har vi skilt ut dem som hadde fullført allmennfaglig studieretning i 1992 og studert deres gjennomstrømning i høyere utdanning.

3.1. Høyt utdanningsnivå hos foreldrene gir mange år i høyere utdanning

Elever fra grunnskolekullet 1989 kan maksimalt ha vært registrert i høyere utdanning i seks år i vårt data-materiale. For en stor del av guttenes vedkommende vil også militærtjeneste/siviltjeneste føre til ett års forsinkelse i evt. universitets- og høyskolestudier.

Figur 3.1. Elever som avsluttet grunnskolen våren 1989, etter hvor mange år registrert i høyere utdanning i perioden fram til 1997 og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

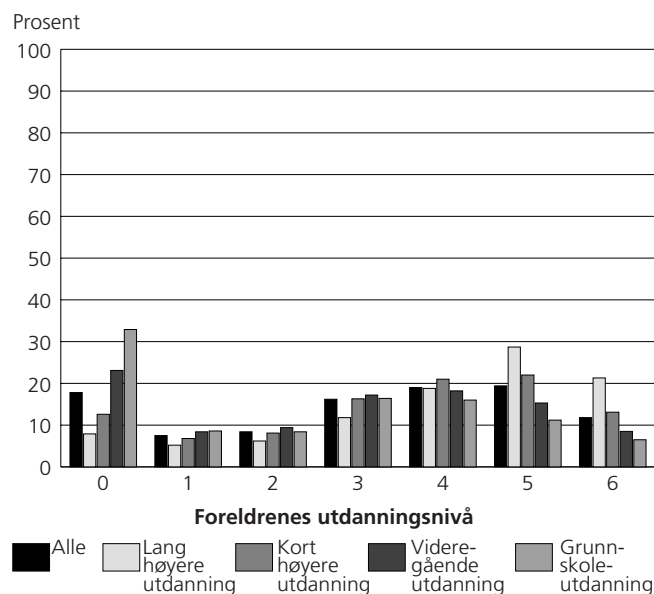

Figur 3.1 viser at jo høyere utdanning foreldrene har jo lenger har elevene fra grunnskolekullet 1989 vært i høyere utdanning. Mens vel 56 prosent av hele elevkullet ikke hadde vært registrert i høyere utdanning i det hele tatt fra 1992 til 1997, var tilsvarende andel for dem med foreldre med lang høyere utdanning bare 18,7 prosent og dem med foreldre med kort høyere utdanning 34,7 prosent. Tilsvarende prosentandel for dem med foreldre med videregående utdanning var 62,8 og for elever med foreldre med utdanning på grunnskolenivå hele 82,8. Flere studenter med foreldre med høyere utdanning enn de andre studentene har

også vært registrert mange år i høyere utdanning, noe som viser at disse tar lange og prestisjefylte utdanninger ved universiteter og vitenskapelige høyskoler. Dette er også konklusjonen i M. N. Hansens undersøkelse av den sosiale bakgrunnen til studenter ved ulike universitets- og høyskolestudier. Det er også grunn til å anta at forskjellene mellom elevgruppene er enda større enn det som går fram av tallene i figur 3.1 da utenlandsstudentene ikke inngår i tallene. Mange av disse tar profesjonsutdanninger som sivilingeniør, siviløkonom eller medisin, studier som tradisjonelt har hatt en meget skjev sosial rekruttering. Derfor blir nok tallene i figur 3.1 noe for lave, spesielt for dem med foreldre med høy utdanning.

Dersom vi bare konsentrerer oss om dem som fullførte allmennfaglig studieretning i 1992, blir naturlig nok tallene høyere. Disse elevene utgjør hovedtyngden av dem i 1989-kullet som oppnådde studiekompetanse i 1992 og som vi har sett tidligere var gjennomstrømningen i allmennfaglig studieretning forholdsvis bra i alle sosialgrupper.

Figur 3.2. Elever som avsluttet grunnskolen 1989 og som fullførte allmennfaglig studieretning våren 1992, etter hvor mange år registrert i høyere utdanning og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

Den videre ferden gjennom utdanningssystemet har tydeligvis vært svært forskjellig for de ulike sosialgrupper. Bare 7,9 prosent av dem med foreldre med lang høyere utdanning hadde ikke vært registrert i høyere utdanning de påfølgende seks år mens en av tre av elevene med grunnskoleutdanning aldri hadde studert ved et universitet eller en høyskole. Tilsvarende tall for dem med foreldre med kort høyere utdanning var 12,6 og for dem med foreldre med videregående utdanning 23,1. Gjennomsnittsandelen var 17, 8 prosent.

Totalt var det høyest andel som hadde vært registrert som student i fire eller fem år. Både blant dem med foreldre med grunnskoleutdanning og blant dem med foreldre med videregående utdanning hadde de fleste vært registrert i tre eller fire år. For dem med foreldre med kort høyere utdanning var tilsvarende tall fire og fem og for dem med foreldre med lang høyere utdanning fem og seks. Antall år i høyere utdanning øker altså med stigende utdanningsnivå hos foreldrene også når vi skiller ut dem som hadde fullført allmennfaglig studieretning i 1992. Den skjeve rekrutteringen til høyere utdanning videreføres ved valg av høyere utdanning. De som har foreldre med høy utdanning velger lange universitets- og høyskolestudier, mens de som har foreldre med lavere utdanning har en tendens til å ta kortere utdanning når de først velger en høyere utdanning. Vi har i denne studien ikke undersøkt hvor mange som har avbrutt studier, tatt fag om igjen eller evt. skiftet studium. Dette har også betydning for antallet registrerte år i høyere utdanning, men svekker ikke hovedkonklusjonene som kan trekkes på grunnlag av tallene.

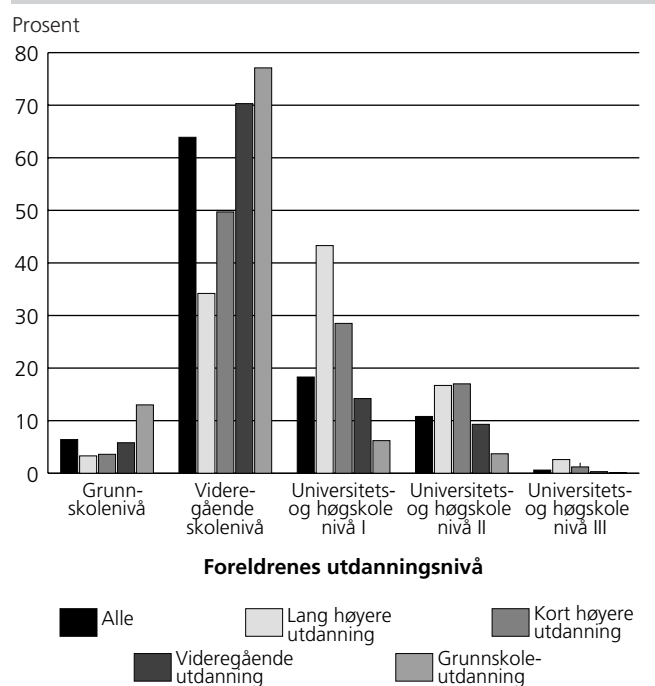
3.2. Høyest utdanningsnivå i de høyeste sosial gruppene

Det var i 1997 stor forskjell i det registrerte utdanningsnivået i de forskjellige sosialgruppene for grunnskolekullet i 1989. Mange år i høyere utdanning blant dem med foreldre med høyere utdanning hadde ført til at det i denne elevgruppen var mange som hadde fullført en utdanning på universitets- og høyskolenivå I og på universitets- og høyskolenivå II, - hele 60 prosent blant dem med foreldre med lang høyere utdanning (for forklaringer av utdanningsnivå - se boks om statistikken side 12). Blant dem med foreldre på grunnskolenivå var det bare en av ti som hadde fullført en høyere utdanning på dette nivå i 1997. Selv om det er nødvendig å vente et par år for å trekke noen konklusjoner for universitets- og høyskolenivå III og tallene derfor foreløpig er svært lave for fullførte utdanninger på dette nivået, kan vi konstatere enda større forskjeller på dette nivået mellom de ulike sosialgruppene enn på de lavere universitets- og høyskolenivåene. På bakgrunn av antall år i høyere utdanning er ikke dette så uventet.

Studenter som tar profesjonsstudier og som ennå ikke hadde fullført i 1997 vil imidlertid være registrert med utdanning på videregående skolenivå i figur 3.3. Da den sosiale rekrutteringen til slike studier er skjevere

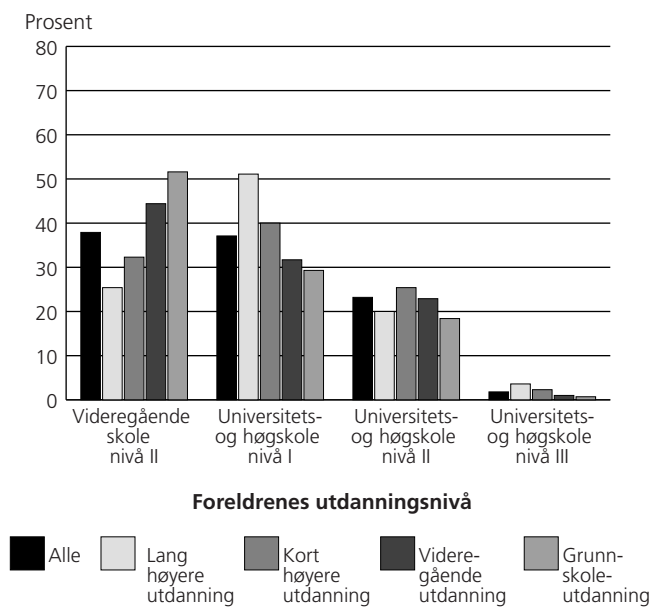
enn til kortere høyskolestudier (M.N. Hansen), vil det være forholdsvis mange i elevgruppen med foreldre med lang høyere utdanning som står registrert med utdanning på videregående skolenivå. Disse vil gå rett fra dette nivået til universitets- og høyskolenivå III når studiene er fullført. Det samme gjelder for mange av utenlandsstudentene. Derimot er det nok langt flere blant dem med foreldre med lavere utdanning som faktisk har avsluttet sin utdanning på videregående skolenivå og derfor ikke vil nå et høyere utdanningsnivå i de påfølgende år.

Figur 3.3. Elever som avsluttet grunnskolen våren 1989, etter høyeste fullførte utdanning 1997 og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

Ser vi bare på dem som fullførte allmennfaglig studieretning i 1992, blir andelen med fullført utdanning på universitets- og høyskolenivå i 1997 selvfølgelig høyere. Vel 25 prosent av dem med foreldre med lang høyere utdanning hadde ikke fullført noen høyere utdanning i 1997. Tilsvarende tall for dem med foreldre med grunnskoleutdanning var over 50 prosent. Elever med foreldre i de andre utdanningsgrupper inntar en mellomposisjon, men tendensen er klar - jo høyere utdanningsnivå hos foreldrene jo færre var det som kun hadde videregående utdanning som høyeste fullførte utdanning. Derimot var andelen som hadde fullført en utdanning på universitets- og høyskolenivå II lavere for den høyeste sosialgruppen enn for gjennomsnittet. På universitets- og høyskolenivå II er det forholdsvis mange korte høyskolestudier. De fleste i grunnskolekullet 1989 som fullførte allmennfaglig studieretning i 1992 og som valgte et kortere høyskolestudium, hadde nok fullført sin utdanning i 1997. Disse studiene er som nevnt ikke så etterspurt i gruppen med foreldre med lang høyere utdanning.

Figur 3.4. Elever som avsluttet grunnskolen våren 1989 og som fullførte allmennfaglig studieretning våren 1992, etter høyeste fullførte utdanning og foreldrenes utdanningsnivå. Prosent

På universitets- og høyskolenivå I og III stiger imidlertid andelen fullførte utdanninger med foreldrenes utdanningsnivå. Selv om det var forholdsvis få som hadde rukket å fullføre en utdanning på nivå III allerede i 1997, var det store forskjeller mellom kategoriene. Svært mange av dem som hadde fullført en utdanning på universitets- og høyskolenivå I hadde fullført et grunnfag/mellomfag og var ennå ikke ferdig med sin universitetsgrad. Mange av disse studentene var på vei mot en høyere grad. Forskjellene mellom universitets- og høyskolenivå I og II er derfor også et stykke på vei et uttrykk for ulik sosial rekruttering til forskjellig høyere utdanning. For at vi skal kunne trekke sikrere konklusjoner om universitetsnivå III, må grunnskolekullet 1989 følges ytterligere noen år gjennom utdanningssystemet.

Om statistikken

Videregående skolenivå II omfatter utdanninger av en varighet på 3 år eller mer
 Universitets- og høyskolenivå I omfatter utdanninger av en varighet på 2 år og under
 Universitets- og høyskolenivå II omfatter utdanninger av en varighet på 2.5-4 år
 Universitets- og høyskolenivå III omfatter utdanninger av en varighet på 4.5 år og over

Litteratur:

Hansen, Marianne Nordli: *Utdanningspolitikk og ulikhet - rekruttering til høyere utdanning 1985-1996*, Tidsskrift for samfunnsforskning nr. 2 1999.